

KOVÁCS (RÁFI) PÉTER. „Egyik legjobb mesemondóm” — írja róla Sebestyén Ádám —, 1908-ban született Andrásfalván, s már hároméves korában árván maradt. Két holdnyi földjük megmunkálása mellett napszámba járt, és közben summásként a moldvai bojárok (földesurak) földjén dolgozott.

Ma a Szekszárdi Állami Gazdaság nyugdíjas éjjeliőre. Kedves, mosolygós, tréfálkozó egyénisége miatt mindenki kedveli.

Elmondása szerint 43 kedvelt meséjének egy részét még gyermekkorában hallotta az öregektől, nagy részét azonban a móduvai summásmunka ideje alatt tanulta meg, amikor több alkalommal együtt dolgozott Zsájc János mesemondóval — Palkóné bátyjával — és Ferdi Jóskával, akik sokat meséltek, amikor nyugovóra tértek. Ugyanakkor, mivel olvasni is szeretett, néha egy-egy meséskönyvet is kézbe vett.

Mikor megkérdeztem, hol szokott mesélni, így válaszolt: „Otthon, csak úgy magunkban, ha összejöttünk beszélgetni esténként.

1. *A román pap és a kántora.* Vegyesnyelvű, dalbetétes, tréfás mese, „A pap és a kántor a misén” típusba tartozik, típuszáma: AaTh 1831. A típust Honti is számon tartotta, az általa idesorolt egyetlen változat azonban nem tartozik ide, Kovács Péter tréfája tehát a magyar anyagban egyelőre változat nélkül áll. Valószínűleg a románból való átvétel, mint erre a dalbetét szövegéből is következtetni lehet. A mese egész Európában és Amerikában is ismert.

2. *Oktáviánusz császár.* Kónyi János: Ártatlan Mulatság avagy Flórentz és Lion Vitéznek, amint-is Marcevilla török Kisasszonynak ritka példájú története (Buda, 1785. Landerer Katalin) c. munkájának alighanem közvetlen származéka. A népkönyvnek ismerjük egy somogyi származékát is, amelyet Flórenc címen mesélt el Lengyeltótiiban 1921-ben Molnár Juli öregasszony Takáts Ilonkának (Ethnographia 1921. 107—108.). A folklórkutató egyik feladata lenne összegyűjteni a bukovinai székelyek olvasmányait. Alighanem gazdag könyvtár, illetve bibliográfia állna össze.

3. *A részeg ember.* „Az öztestvér” meséjének (AaTh 450) egy meggondolkozthatóan lerövidült változata. A mesének ezen a típuszámon Honti 11, Berze Nagy 20 változatát ismeri, a Magyar Népmesekatalógus 37 változatát tartja számon. E 37 változat közül 3-nak a bevezetőjeként szerepel az a két epizód — MNK 450A** —, melyet Kovács Péter valóságos önálló realizisztikus meseként adott elő. Eldöntendő, hogy csonkulással állunk-e szemben, vagy pedig egy önálló mesével, mely bizonyos esetekben „Az öztestvér” meséjét vezeti be, ahhoz kapcsolódik. Ezzel a mesével ebben a formában eddig nem találkoztunk, „Az öztestvér” meséjét ezzel a bevezetővel Palkó Józsefné is elmondta (Kakasdi népmesék I. 155—172. 16. „Az öztestvér”). Dégh Linda megállapítja a mese jegyzeteiben (i. m. 484.), hogy a kannibalisztikus motívum nemcsak a magyar változatokban fordul elő, hanem különösen az északi szláv: szlovák, lengyel, ukrán változatokban gyakori.

4. *Az együgyű öreg.* Két tréfás mesetípus kombinációja: Kovács Péter először elmondja „Az iskolába küldött öregember” meséjét, típuszáma AaTh 1381E, majd hozzákapcsolja a „Mit kellett volna mondanom” típusát; típuszáma AaTh 1696. Előbbi Berze Nagy is számon tartja a BN 1645** típuszámon, utóbbi mind Honti, mind Berze Nagy katalógusában az 1696 számon található. „Az iskolába küldött öregember” meséje a magyar anyagban viszonylag ritkább: Berze Nagy 5, a Magyar Népmesekatalógus 11 változatát ismeri. Ez utóbbiak között van Fábíán Ágostonné meséje is (Bukovinai székely népmesék II. 152—153. 135. „Nagyapó szógálni menyén”), ez azonban eltér Kovács Péter változatától. A mesének a nemzetközi katalógus tanúsága szerint a magyaron kívül ír, katalán és orosz változatai ismertek. A „Mit kellett volna mondanom?” típus jóval gyakoribb a magyarban. Az 1696. számon Honti 10 változatot sorol fel — ebből azonban csak 3 tartozik mesénkhez, 7 a BN, ill. MNK 1684* mt.-hoz — Berze Nagy 4, a Magyar Népmesekatalógus 22 változatot tart számon. A két típus összekapcsolása a magyar anyagban eddig nem fordult elő. Az Aarne-Thompson-féle nemzetközi népmesekatalógus, akárcsak előzményei pl. Honti egy típusnak veszi „Bolond Mihók” (MNK 1684*) és a „Mit kellett volna mondanom?” (AaTh 1696.) meséjét, holott a két mese pl. a magyar anyagban is határozottan elkülönül egymástól. Thompson az 1696. típuszámon gazdag nemzetközi irodalmat sorol fel, mely szerint a két mese Európán kívül Ázsiában és Amerikában is jól ismert.

5. *Korój.* Három újabb történet erről a Rózsa Sándor-szerű, Kelet-Európában általánosan ismert vonásokkal felruházott betyárról. A Korój személyéhez kapcsolt betyármondakör egy-egy mondáját 1. még Györfi Rudolf és Györfi Ferenc meséi között is (Bukovinai székely népmesék II. 291—6. „Korój”, 345—346. 1. „Korójról”). A gazdagokat pénzüktől megfosztó, a szegényeket viszont pénzzel megsegítő, vagy legalább is ilyennek tartott betyár láthatólag népszerű volt az andrásfalvi székelyek körében.

6. *Világszép Juliskája.* „A csodálatos menekülés” típusbokr (AaTh 313.) egyik altípusa: „Két gyerek menekül a boszorkány elől”, típuszáma: AaTh 313H*. A mesének a Magyar Népmesekatalógus 4 változatát ismeri, a nemzetközi népmesekatalógus csak orosz változatokról tud. Ennek a mesének egy másik kedvelt altípusa „Rózsa és Iboja” meséje (AaTh 313A, 313C), melyet Fábíán Ágostonné több változatban is elmondott (Bukovinai székely népmesék II. 5—8. 91. „Rózsa és Iboja”, 126—130. 127. „Ördög Jánoska”, 227—230. 165. „Ábelesz-kóbelesz”). Itt is, mint a 4. „Az együgyű öreg” mese esetében megállapíthattuk, Fábíán Ágostonné és Kovács Péter meséi nem állnak kapcsolatban

egymással. Az eltérő vallás, korosztály és hallgatóság következtében gyakran ugyanannak a mesének különböző forrásból származó eltérő változatai találhatók mesekincsünkben.

7. *A rabló koma.* Tréfás mese, a „Mestertolvaj” típus — AaTh 1525 — családjába tartozik. Típuszáma: AaTh 1525D, címe „Az elloptott kecske”. A mesét ezen a típuszámon „Híres zsvány” címmel már Berze Nagy is számon tartotta 6 változattal (ezek közül a 4. sz. nem tartozik ide), a Magyar Népmese-katalógus 13 változatot ismer, ezek nagyrésze a magyar nyelvterület keleti feléből való. A nemzetközi népmesekatalógus szerint a mese egész Európában ismert, a kelet-európai változatok azonban nagyobb számúak. Berze Nagy katalógusából tévesen az 1727A* számú típus változatait sorolja ide, ezért viszonylag kevés a magyar változat. Kovács Péter meséje egyéb tolvajmese epizódokat is tartalmaz. Ezek párhuzamainak felsorolásától itt eltekintünk. Bár az altípus egyik változata ponyván is megjelent, úgy véljük, Kovács Péter változata a szájhagyományból való.

8. *Nemtudomka.* Hősmese jellegű tündérmese, a „Férfihamupipőke” AaTh 530 és „Nemtudomka” AaTh 532 típusok keveréke. A Magyar Népmesekatalógus által számontartott 25 változat között mindössze 1 van, melyben mesénkhez hasonlóan ez a két típus kapcsolódik (Magyar Nyelvőr 1875. 4. évf. 279—281. c. n. Orosháza, gy. Veres Imre). Berze Nagy a „Nemtudomka” típus magyar változatait a rokon „Aranyhajú kertészbojtár” AaTh 314. mesetípushoz sorolja, itt bevezetőként többször előfordul a „Férfihamupipőke” típus bevezető epizódja. A jegyzetkből megtudjuk, hogy ez a román anyagban sem ritka. Honti a címadó altípust a nemzetközi katalógushoz hasonlóan 532. típuszámon tartja nyilván, s 5 változatát sorolja fel, és ő is utal a 314. és 530. típusokra, melyek mesénkhez kapcsolódnak. „Nemtudomka” meséjét Palkó Józsefné is elmondta (Kakasdi népmesék I. 24—60. 2. „Nemtudomka”), változata azonban több ponton eltér a Kovács Péterétől, mivel a Palkónéé Benedek Elek Magyar mese- és mondavilágából származik (II/1. 28—43. 4. „A deszkavári királyfi”), Kovács Péteré viszont a szóbeliségből. Érdemes lenne összevetni a bukovinai székelyek különböző forrásból származó, azonos típusú meséit. Ennek a mesének is főként Közép- és Kelet-Európában jegyezték fel változatait.

9. *A huszonnégy fejű sárkán és a juhászlegén.* Hősmese régiesebb, rövidebb, mondaszerű redakciója. A típus neve: „A sárkányölő”, típuszáma: AaTh 300. A magyarban egyike a legkedveltebbeknek. Már Honti 12, Berze Nagy pedig 32 változatát ismerte, a Magyar Népmesekatalógus pedig 81 változatát dolgozta fel. Ebből 57 különböző állandó és alkalmi összetételeket képez, 24 pedig önállóan tartalmazza a típust. A 24 változat közül 8 — közöttük 2 ponyvaszöveg — a Kovács Péter változatához hasonló, rövid, mondaszerű mese, melyben állatsegítőkről nincsen szó. A nagyszámú változat és a tipológiai hasonlóság ellenére sem találtunk „A sárkányölő” magyar változatai között olyant, mely „A 24 fejű sárkány és a juhászlegény” meséjéhez nagyon hasonló lenne. Nagy a valószínűsége annak, hogy régi magyar formával állunk szemben, de az sem kizárt, hogy románból való átvétellel van dolgunk. A nemzetközi népmesekatalógus gazdagabb bibliográfiája széles körű elterjedésről tanúskodik.

10/A. *A béka és Szűz Mária,* 10/B. *Az árvalányhaj.* Aitiológiai, vagyis természetmagyarázó mondák. „Szűz Mária és a béka” meséjét Berze Nagy 779 XXXVII* típuszámon, a Magyar Népmesekatalógus pedig MNK 750****I. számon tartja nyilván Petrás Ince egyetlen klézsei, moldvai csángó változata

alapján (Magyar Nyelvőr 1876. 570. „A béka és Szűz Mária”), ehhez járul másodíkul Kovács Péter meséje. A költői természetmagyarázó mondának Schuller román katalógusa 4 változatát sorolja fel (FFC. 78—89. 64. Kröte.) Bernát László nem vezette be legendamese katalógusába, Nagy Ilona készül eredetmonda katalógusában nyilvánvalóan megvan a helye, ha az elkészül, minden bizonnyal többet fogunk tudni a meséről. Ugyanezt mondhatjuk az árvalányhaj meséjéről, mely sem Schuller, sem Berze Nagy, sem a Magyar Népmese-katalógus eredetmonda anyagában nem szerepel. Nagy Ilona gyűjtői tapasztalata szerint az egész magyar nyelvterületen, pl. a Palócföldön közismert, ponyván is megjelent.

11. *Az agglégén és a halál.* Legendamese, típuscíme: „A remete és az angyal”, AaTh 759 típuszámon Honti 759., ill. 829. számon 1, Berze Nagy 759. számon 3, a Magyar Népmesekatalógus, ill. Bernát László legendamese katalógusa 15 változatát ismeri, ebből az első világháború előtt 12, utána mindössze 3 változatot jegyeztek fel. Ez utóbbiak egyikét Palkó Józsefné mondta el (Kakasdi népmesék I. 328—334. 30. „Két remete”), — Dégh Linda úgy véli, hogy Palkóné meséje Orbán Balázs, ill. Benedek Elek meséjének a származéka (MMMV I/2. 88—93. „A zarándok”), a mi benyomásunk ezzel szemben az, hogy a mese nagy irodalmi múltja ellenére mind Palkóné, mind Kovács Péter meséje a szóbeliségből származik — erre utal eltérő, sajátos bevezetésük is —, a három székelly mese csak távolabbról függ össze egymással. Katona Lajos (A remete és az angyal. Ethn. 1900. 11. évf. 145—154., 199—211.) kimutatja, hogy Orbán Balázs meséje (MNGy III. 384—388. „A zarándok és Isten angyala”) — feltehetően közvetve — a Gesta Romanórból származik, melynek már a legrégibb, 1342. évi kiadásában is megvan. Ott található Temesvári Pelbárt és tanítványa, Laskai Ozsvát példázatai között is latin nyelven, és szerepel a Debreceni és az Érsekújvári kódexben is. Magyarra először valószínűleg Haller János fordította 1695-ben, a Gesta Romanorummal, megjelent ponyván is Tatár Péter Regekunyó c. sorozatában (114. sz.) „Az Isten igazságát kereső, vagy a kételyeiből kigyógyult remete” címmel Pesten, 1870-ben Bucsánszky kiadásában. A gazdag magyar és nemzetközi irodalmi előzménysort György Lajos továbbiakkal egészíti ki (MA 191—192. 196. Remete és az angyal.), mégis tovább kell kutatnunk, ha Palkó Józsefné és Kovács Péter e középkori példázatból származó meséjének közvetett irodalmi forrásait meg akarjuk találni.

12. *A róka és az öregasszon.* Ritkán előforduló állatmesé. A mesetípus címe: „A róka, mint pásztor”, típuszáma: AaTh 37*. Magyar változatával nem találkoztunk. A nemzetközi népmesekatalógus csak lett és norvég változatait ismeri.

13. *A lélekre vágó teknyősbéka.* Hiedelemmonda, „Az ördögnek ígért-eladott lelkek” csoportba tartozik (Magyar hiedelemmonda katalógus 50. VI.) közeli változata azonban a hiedelemmonda katalógusban nem szerepel. A nemzetközi népmesekatalógus két spanyol változat alapján a novellamesék között tartja nyilván AaTh 891C* típuszámon. A Magyar Népmesekatalógusban ugyanitt „A disznó megeszi a pénzt” címmel szerepel. Egyetlen változatát, amely mesénktől távolabb áll ugyan, de ugyancsak hiedelemmonda jellegű, Ortutay Gyula jegyezte fel (UMNGy I. 291—293. 13. „A tudós és szolgálja”).

14. *Hogy üsmerték még a dohánt?* Eredetmonda, mely az ostoba ördög mesék közé nyert besorolást. A típus címe: „A dohány neve”, típuszáma: AaTh 1091A. Honti és Berze Nagy katalógusában nem szerepel, a Magyar Népmesekatalógus 7 változatát tartja számon, valamennyit a magyar nyelvterület nyu-

gati feléből. A nemzetközi népmesekatalógus a típusnak csak francia és holland változatait ismeri.

15. *Szapári Péter*. Történeti népmonda. Forrása: Tatár Péter: Gróf Szapáry Péter, vagy az ekébe fogott nemes főúr. Pest, 1867. Bucsánszky Alajos kiadása. 1895-ben Bucsánszky utóda Rózsa Kálmán újabb lenyomatát adta ki (Köhler Aladár: Szapáry Péter mondája. Ethnographia 1930. 41. évf. 85—96., 161—176.). Köhler felsorolja a ponyvafüzet valószínű német forrásait, s leírja a cselekmény menetét is (i. m. 94—95.). Valószínűnek kell tartanunk, hogy Kovács Péter Szapári Péter történetét nem közvetlenül a ponyvafüzetből, hanem közvetve, a szóbeliségből merítette. A szóbeliségben megtett útja során a bonyolult történet nagy mértékben leegyszerűsödött.

16. *A szégyenkő*. Tréfás mese. A típus neve: „A kizárt férj”, típuszáma: AaTh 1377. Magyar változatai a már emlegetett Ponciánus históriája néven ismert keretes elbeszélés-gyűjteményből származnak (ld. Palkó József 13. meséjének jegyzetét), annak 4. történetét követik. 5 magyar változatot ismerünk, ebből 2 bukovinai székely mesemondótól való: Andrásfalvi György, Palkó Józsefné unokaöccse, elmesélte Dégh Lindának (Kakasdi népmesék II. 335.), Nagy Istvánné Nyisztor Juliánna Hadikfalván született asszony pedig Tevelen elmondta Kelemen Zoltánnak (Tolna megyei székely népmesék. 127. „Az öreg lovag”). Andrásfalvi György és Nagy Istvánné híven — bár vázlatosan — követik az eredeti mesét, Kovács Péteré távolabb álló s nem is egészen világos származéka.

17. *A háromjegyű kirájlány*. Novellamese, Palkó József 12. „Mátyás király igazságos juhásza” c. meséjével azonos összetételű: AaTh 889(850). „Az igazmondó juhász”-típus irodalmáról ld. Palkó József idézett meséjének jegyzeteit. Ehhez csak annyi hozzáfűznivalónk van, hogy míg Palkó József meséje a jelek szerint a szóbeliségből származó és a Benedek Elek meséskönyvében olvasott változatok ötvözte, Kovács Péter meséje kizárólag a szóbeliségből származik. Részben ezzel magyarázhatók a két azonos típusú mese közötti különbségek.

18. *Dógozz, Katika!* Tréfás mese a lusta asszonyról. A típus címe: „A lusta asszonyt kigyógyítják”, a nemzetközi népmesekatalógus AaTh 902*, a Magyar Népmesekatalógus MNK 1370E* típuszámon tartja nyilván. 4 magyar változata közül egyet Palkó Józsefné mondott el (Kakasdi népmesék I. 360—363.35. „Lusta menyecske”), egyet Fábíán Ágostonné (Bukovinai székely népmesék I. 24—26.4. „A rest leány”. ld. a két mese jegyzeteiben elmondottakat is), egyet pedig Dávid Illésné pokolpataki születésű asszony (Moldvai csángó népmesék és beszélgetések. 160—161. „Restes asszony”). A Schullerus által idézett román változat — 1370 mt. 3. var. — szintén Moldvából való. A nemzetközi népmesekatalógus észt, litván, szlovén, horvát, orosz és japán változatokról tud. Kovács Péter meséjének bevezetője az AaTh 500 Pancimanci mesetípushoz tartozik.

19. *A gróf ur macskája*. Jó ízűen elmondott anekdota a gazdáról és szolgájáról egyelőre típusszám és változatok nélkül. Ha még előkerül változata az AaTh 1567 típusszám körül kellene beorolnunk a katalógusba.

20. *Genóéva*. Genóéva megható története, vagy az ártatlanság diadala, az ördög gonoszága (Pest, 1852. Kiad. Bucsánszky) c. ponyvafüzetnek, mely a 19. század folyamán számos kiadást ért meg a leegyszerűsített származéka, feltehetően a szóbeliségből. A Magyar Népmesekatalógus — a lengyel mesekatalógus nyomán — a tündérmesék között MNK 714* számon tartja nyilván,

s 8 változatát ismeri az egész magyar nyelvterületről. Ezek egyikét Gáspár Antalné istensegítsi születésű asszony mondta el (EA 13502. 38—44. 18. „Éva, a helytartó és a Fájdalomfi”), egy másik változatát pedig Szentés Menyhért hadikfalvi születésű mesemondó (Tolna megyei székely népmesék. 73—77. „Fájdalomfi”), az érzékeny történet tehát népszerű a bukovina székelyek körében. Szentés Menyhért változatát Dégh Linda „Az aranyhajú ikrek” (AaTh 707) mesetípusba sorolta. A két mese valóban több változatban keveredik egymással, mint ezt László Györgyné 3. sz. meséjénél is tapasztalhatjuk.

21. *Megölő Istéfán*. Legendamese, típuscíme „Megölő Istéfán”, típusszáma AaTh 756B, Honti 756, Berze Nagy 757 típuszámon tartja nyilván 7, ill. 9 változattal. Bernát László legendamese-katalógusa 16 változatát ismeri az egész magyar nyelvterületről. E 16 változat közül az utolsó, a legújabb Kovács Péter meséje, mely Benedek Elek meséjének származéka (MMMV I/2. 50—57. „Megölő Istéfán”). Benedek Elek viszont Kriza János azonos című udvarhelyszéki meséjét dolgozta fel (Vadrózsák 2. kiad. 2. köt. 209—215. XVIII.), melynek még az elmondóját is ismerjük: Puczkó Geci bá volt „kegyes életadója” (Kriza i. m. 327.). A forrásában és átdolgozásában, gondolkodásában és stílusában székely ízü mesét Kovács Péter akár maga olvasta, akár úgy halotta, a maga világából valónak érezhette, megtartotta a címét és némiképpen átalakította, lerövidítette. A mese így is logikus, kerek. Némiképpen eltér tőle Palkó Józsefné változata (Kakasdi népmesék I. 321—327. 29. „Megölő Istéfán”). Ez utóbbi befejezése közelebb áll Kriza, ill. Benedek Elek meséjéhez. Megölő Istéfán meséje jó példa arra, hogy egy azonos néprajzi csoport köréből származó s annak a szája íze szerint megírt könyvmese milyen jól beilleszkedik a bukovinai székely szájhagyományba, annak úgyszólván szerves részévé válik. A mese egész Európában ismert, Kelet-Európában különösen népszerű.

22. *Éj-haj...* Mitikus mese, tündérmese, típuscíme „A varázsló és tanítványa”, típusszáma AaTh 325. Honti ezen a számon 4, Berze Nagy 9 — 3 ebből nem tartozik ide —, a Magyar Népmesekatalógus 24 magyar változatát ismeri, ebből 3 bukovinai székely mesemondótól való. Palkóné meséje a legteljesebb (Kakasdi népmesék I. 61—69.3. „Ej haj”), ehhez képest Kovács Juli kiváló hertelendyfalvi, vojlovicai mesemondó meséje (Jugoszláviai magyar népmesék 485—490. 156. „Sejhaj”), de Kovács Péteré is töredékesnek, csonkának hat. Palkóné és Kovács Péter változatának vannak azonos epizódjai, hasonló a mesekezdés és mindkettőben megtalálható a ló megszabadulásának motívuma a vízivással kapcsolatban. A mese minden valószínűség szerint a szóbeliségből származik, egyik mesemondó többet, másik kevesebbet őrzött meg emlékezetében. A varázsló Ejhaj v. hasonló neve más székely, román, olasz, görög, bulgár, orosz, avar és török változatokban is előfordul, a bukovinai székelyeknél láthatólag általános. (Bolte-Polivka II. 63.). A mesekutatók a mesét keleti (indiai, mezopotámiai stb.) eredetűnek tartják, Berze Nagy és Diószegi Vilmos az egész típust, ill. a feldarabolás motívumát — ld. Palkóné meséje — „a samanisztikus vallásos felfogás termékének” tekintik. „A varázsló és tanítványa” típus egész Európában, sőt Amerika nagy részén ismert, a kelet-európai változatok azonban jóval nagyobb számúak.

23. *A három kiráji*. Mítikus mese, tündérmese különböző mesékből és mondákból ismert motívumokkal. Nehéz eldönteni, hogy valamely olvasmányból vagy a szóbeliségből származik-e, s a mesemondó egyes részleteit elfelejtette, másokat általa ismert epikus elemekkel, motívumokkal cserélte fel. A bajt jelző gyűrű motívuma rendszerint „Az ikrek vagy vértestvérek” (AaTh

303) meséjében szokott előfordulni, a szolgálatba állás egy táltosló mellett epizód „Hollófernyeges” (MNK 317*), vagy „Az égisz érő fa” (AaTh 468) meséjében gyakori, ide kapcsolható a szerelem a sárkány feleségével és a sárkány megölése is, a megölés módja viszont Mátyás királlyal kapcsolatban mint történeti monda ismert stb. A mese mint kompozíció sajátos, párhuzamával nem találkozottam, motívumai azonban megérdemlik figyelmünket.

24. *A gonosz mostoha.* Sajátos kombinációja egy életszerűen elmondott mesekezdőnek és egy ostoba-ördög-mese epizódnak. A mese típusképlete: MNK 327A** (AaTh 1049), változata ismeretlen.

25. *Púpos János.* Két némiképpen elhomályosult cselekményű mitikus mese, tündérmese összekapcsolása. Típusképlete: AaTh 511A + AaTh 503. „A veres tehén” meséje (AaTh 511A) 25, „A két púpos” meséje (AaTh 503) 4 változatban ismert. A két típus kombinációja a magyar anyagban eddig nem fordult elő. „A két púpos” meséjével kapcsolatban érdemes megjegyeznünk, hogy egy világos, ép változatát Nyisztor Ferenc lábniki születésű mesemondó is elmondta Egyházaskozáron Hegedüs Lajosnak (Moldvai csángó népmesék 214—215. „Popos János és a Szépasszonyok”). A mesét tanulságos lenne ismételt hangszalagra venni más bukovinai székely mesemondóktól is, Kovács Pétertől érdemes lenne feljegyezni a régi hitvilágra vonatkozó ismereteit.

26. *Mónár Anna.* Novellamese, címe „A molnár leánya”, típuszáma: AaTh 956B. Honti és Berze Nagy a 955-ös típuszámnál tartja a mesét nyilván, az itt felsorolt, ill. leírt változatok közül egy részük a „Rablóvölégény” (AaTh 955), másrésztük „A molnár leány” típushoz tartozik. Honti 8 változata közül 2, Berze Nagy ugyancsak 8 változata közül 3 tartozik típusunkhoz. A Magyar Népmesekatalógus 30 változatot tart számon az egész magyar nyelvterületről. Ezek közül egyet Palkó Józsefné mondott el Dégh Lindának (Kakasdi népmesék I. 385—394.37. „Mónár Anna” kettőt pedig két hadikfalvi születésű mesemondó Kelemen Zoltánnak (Tolna megyei székely népmesék 81—85.1. „A tizenkét rabló”; 123—126.22. „A kapitány”), a mese tehát népszerű kellett legyen a bukovinai székelyek között. Valamennyi mesemondó azonban egyéni módon formálja meg a maga változatát. Palkóné azonos című meséje is jóval terjedelmesebb, bonyolultabb. Kovács Péter meséje rövid, kerek, s nemcsak címében, hanem a fejbenzés epizódjával is emlékeztet Molnár Anna híres balladájára (MNGy I. 137—148. „Molnár Anna” 1—5. vált.). A mese és a ballada összehasonlító vizsgálatánál a kutatónak Molnár Anna balladájával kapcsolatban „A molnár leány” meséjét, s ezen belül Kovács Péter változatát is vizsgálóra kell vennie. A mese egész Európában ismert, a magyar nyelvterületen napjainkig gyűjthető.

27. *Kelemenke kabátkája.* Tréfás mese, tréfás epizódok egy csokrá, mely voltaképpen két tréfás mese- és három vagy több rátótiáda típusból áll. Kovács Péter meséjének típusképlete a következő: AaTh 1450 + AaTh 1384 (MNK 1284* + AaTh 1245 + MNK 1232* + X). A kezdő mese „Kelemenke ködmönkéje” (AaTh 1450) önállóan vagy összetétel formájában szerepel ezen a számon Honti és Berze Nagy katalógusában 5—5 változattal, a Magyar Népmesekatalógus 22 változatát ismeri. Ebből egyet Palkó Józsefné mondott el (Kakasdi népmesék I. 417—420.41. „Könyvenke”), egyet pedig Fábíán Ágostonné (Bukovinai székely népmesék II. 159—16.138. „Ködmönke”). A három változat között sok a hasonlóság, de vannak különbségek is. A kezdő mese és a keretül szolgáló „Bolondokat kereső legény” (AaTh 1384) meséjén túl két rátótiáda az andrásfalvi székely változat állandó részének tűnik: „A megfejt kotlós” (AaTh

1284*) és a „Zsákkal hordják a világosságot az ablak nélküli házba” (AaTh 1245) ha nem is azonos elmondásban, de mind a három változatban szerepel, „A föld-bebújó malacok” (MNK 1232*; BN 1298*) és az egyelőre típusszám nélkül álló X-szel jelölt rátótiáda epizód az emberről, aki fordítva ült fel a lovára, mert ellenkező irányba akart menni, csak Kovács Péter változatában található. Tapasztaltuk, hogy ebben a mesében a rátótiádák változnak, amelyik éppen eszébe jut, azt veszi be a mesemondó a mesébe. Ha Kovács Péter újra elmondaná a mesét, ez a két epizód valószínűleg kicserélődne. Újszerű a mesében az is, hogy a boldok nem megjutalmazták, hanem maguk között akarják tartani a rajtuk segítő legényt. Kovács Péter is akárcsak Fábián Ágostonné a szóbeliségből s mesekönyvekből egyaránt ismerhette a mesét, s alakította a maga ízlése szerinti. A nemzetközi népmesekatalógus adatai a mese széles körű elterjedtségéről tanúskodnak.

28. *A három sváb gyermek.* „A három ostoba legény” meséje a nemzetközi népmesekatalógusban s ennek következtében a Magyar Népmesekatalógusban is a tündérmesék és a tréfás mesék között is szerepel AaTh 360 ill. AaTh 1697 típuszámon. Valóban, a változatok egy része csodás elemeket is tartalmaz, másrészük, mint pl. a Kovács Péter meséje is, tréfás, realiztikus jellegű. Katona Lajos és Honti 1—1 változatát ismerik, Berze Nagy 2 változatáról tud, a Magyar Népmesekatalógus 8 változatot tart számon, a nemzetközi népmesekatalógus gazdag változatanyagot sorol fel.

29. *A büszke cigán.* Adoma, melynek változata — „illetlen” volta miatt — eddig nem került közlésre. Ennek következtében típuszáma sincsen. Sajnos, a kis tréfás történet befejezése csak annak a számára egészen világos, aki már hallotta. Nem tudni, hogy az erdészt, amiért a cigányt megijesztette, megbüntették, vagy legalább megrótták-e, vagy csupán az minősült „komoly dolognak”, hogy a cigány ijedtében telerakta a nadrágot?

30. *A búzakenyér anyjának a keresője.* Legendamese. Berze Nagy BN 779 XV* típuszámon 1, Bernát László legendamese katalógusa MNK 753** típuszámon „Az elégedetlen pap” címmel 9 változatát tartja számon. A mese az egész magyar nyelvterületen ismert. A Dunántúlról mindössze egyetlen fellejegyzett változatunk van, Erdélyből és a Bánátból viszont 4. A változatok általában a papról vagy a zsidóról szólnak, aki jobbat akar enni a búzakenyérnél, ezért Krisztus lóvá változtatja. A mese végén rendszerint a papné haragjában — még ló alakban — kiüti a fél szemét, így a pap mikor visszaváltozik emberré, félszemű marad. Kovács Péter meséje azok közé a változatok közé tartozik, melyekből ez az epizód hiányzik, a gazdag ember másképp bűnhődik. A mesét Orbán Balázs nyomán Benedek Elek is feldolgozta (MMMV I/1. 239—241. „Krisztus és az oláh pap”), Kovács Péter meséje azonban, mint ő maga is mondja, nem innen, hanem a szóbeliségből származik. A típusnak nemzetközi változatai nem ismertek.

31. *A szarkahajtók.* Rátótiádákból, falucsúfolókból alkotott mesefüzér: MNK 1248A* „A keresztbevitt létra” + AaTh 1290 „A megúszott vetés” + AaTh 287 „A rátótiak nem tudják megszámolni, hányan vannak” + X. „A keresztbevitt létra” meséjének Berze Nagy János a BN 1244 típuszámon 6. A rátótiak típusmutatója MNK 1248 I* típuszámon 25 változatát sorolja fel. „A megúszott vetés” típusa mind Berze Nagynál, mind a rátótiádák típusmutatójában AaTh 1290 típuszámon található, itt 5, ott 16 változattal. A típus különösen a Dunántúlon népszerű. „A rátótiak nem tudják megszámolni, hányan vannak”-típus mind Honti, mind Berze Nagy katalógusában megtalál-

ható egy-egy változattal, a rátótiak típusmutatója 3 változatról tud Szatmárból és Biharból. Az az epizód, mikor az ostoba emberek beállnak szolgálni, hogy a Veres-tengeren való átjutáshoz ladikot tudjanak készíteni, egyelőre típusszám és változatok nélkül áll. Kovács Péter, mint maga is mondja, meséjét a régi öregektől hallotta. A mese két közbelső epizódja egész Európában ismert.

32. *A cigán.* A tréfás mesét a nemzetközi népmesekatalógus a legendák között tartja elsősorban nyilván AaTh 778 típuszámon, de megtaláljuk a tréfás mesék között is AaTh 1553A,* ill. AaTh 1718* típuszámon. Bernát László besorolta a mesét legendamese katalógusába „A cigány fogadalma (gyertyája)” címmel 3 változattal az AaTh 778 típuszámon. A cigány anekdota Berze Nagy katalógusában is megtalálható BN 1629* típuszámon. Egyike legrégebbi anekdotáinknak, a szóbeliségben valószínűleg jóval szélesebb körben ismert, mint ahogy ez a magyar katalógusokból megállapítható. Ezt támasztja alá György Lajos anekdotakatalógusa, aki A magyar anekdota története c. munkájában a 221. lapon 248. számon Votum címen megismertet az anekdota latin előzményeivel, és felsorolja számos irodalmi változatát. Az anekdota Európaszerte ismert.

33. *A régi nyereg.* Két epizódból álló tréfás mese a ravasz szegény emberről egyelőre változatok és típusszám nélkül. Helye a népmesekatalógusban az AaTh 1525—1696 „A ravasz fickó” c. fejezetben van.

34. *Szerencsének szerencséje.* Tündérmese, típuszáma AaTh 461, a típus címe a Magyar Népmesekatalógusban „Szerencsének Szerencséje”. A mesét Honti és Berze Nagy katalógusa is számon tartja a fenti típuszámon 9, ill. 13 változattal. A Magyar Népmesekatalógus két redakciót különböztet meg 27 és 6 változattal. Kovács Péter meséje az első redakcióhoz tartozik, feltehetően Benedek Elek azonos című meséjének a származéka (MMMV I/2. 120—133.), melyet Kriza nyomán mesélt el (MNGy III. 319—331.). Kovács Péter a mesének csupán egy részét jegyezte meg és mondta el. A mesét Fábíán Ágostonné is elmondta (Bukovinai székely népmesék I. 216—222.63. „Az ördög három arany haja szála”). Fábíánné változata nem is hasonlít a Kovács Péteréhez, mivel ő azt egy Grimm-kötetben olvasta (ld. erre vonatkozólag i. m. 63. sz. mese jegyzeteit). A mesetípus egész Európában, sőt Ázsia és Amerika egyes országaiban is ismert.

35. *A két királyfi.* Tündérmese, mely a Ponciánus históriája c. népi olvasmánnyá lett elbeszélésanyagból terjedt el az andrásfalvi székelyek között. Sándor királyfi és Lajos királyfi meséjét Palkó József is elmondta, a mesére vonatkozó megjegyzéseinket ld. 13. „Sándor királyfi” c. meséje jegyzeteiben. Kovács Péter változatával kapcsolatban csak arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy bár olvasott ember, meséjét nem közvetlenül a Ponciánus históriájából, sem pedig László Márton halottaskönyvéből, hanem öregapjától, tehát a szóbeliségből tanulta. A hosszú és bonyolult történetből ő is, Palkó József is más és más részleteket érdemesített a továbbmesélésre.

36. *A kis kakas.* Tréfás gyermekmese, állatmesék füzére. Típusképlete: AaTh 20C + AaTh 31. A mese népszerű kellett legyen a bukovinai székelyek között, mert Gáspár S. Antal is elmesélte Bosnyák Sándornak (EA 13502. 6—7. 1. „Égszakadás, földindulás”), s Fábíán Ágostonné is elmondta Sebestyén Ádámnak (Bukovinai székely népmesék I. 149—151. 43. „A tyúkocská”). Fábíán Ágostonné meséje közel áll a Kovács Péteréhez, a Gáspár S. Antalé azonban kissé eltér: ez utóbbiból hiányzik az utolsó epizód. Valószínűleg valamenynyien ismerték Arany László meséskönyvekben és tankönyvekben számtalan-

szor közölt meséjét (A. L. 1862. 290—294. „Farkas-barkas”) s talán Benedek Elek idevonható meséjét is (MMMV II/2. 166—173.26. „A farkas és a róka”), de emellett hallhatták is az öregektől gyermekkorukban, s maguk is sokszor elmesélhették gyermekhallgatóságnak. Andrásfalván láthatólag a mesének stabil, állandó formája volt, s ez nem meséskönyvből származik. Az AaTh 20C „Farkas-barkas” típusnak 7, az AaTh 31 „A róka a farkas vállára állva kiugrik a veremből” típusnak 2 magyar változatát tartjuk számon. Mindkét típus cselekménye Európa-szerte ismert.

37. *A vak óriás.* Sajátos kombinációja, összetétele két mítikus mesének, tündérmesének. Típusképlete: AaTh 301B + AaTh 1137. Voltaképpen „Fehér-lófia” meséjének törpe-epizódját kombinálta össze a mesemondó Polyphemos meséjével. Ez utóbbi mese képezi tulajdonképpen Kovács Péter meséjének a magvát, ezért erről szólnuk részletesebben. Polyphemos meséje Honti és Berze Nagy katalógusában is megtalálható AaTh 1137 típuszámon (Berze Nagy a gyűrű epizódot önálló típusként a BN 1141* típuszámon katalogizálja.) Honti 3, Berze Nagy 4 változatot sorol fel, ill. elemez, a Magyar Népmesekatalógus ezt csupán egyetlen további változattal toldja meg. A változatok nagy része a magyar nyelvterület keleti feléből való. A románban a típus jóval gyakoribb. Már Schullerus 10 változatát ismeri. A nemzetközi népmesekatalógus szerint a görög mondából lett mese egész Európában elterjedt.

38. *A részeg ember és Szent Péter.* Tréfás legendamese, típuszáma: AaTh 791, a típus címe „Krisztus és szent Péter éjszakai szálláson. (A részeg házigazda)”. A típus egyik altípusának egy változatát Palkó József is elmondta (7. „Megrugódták Pétert”). Az AaTh 791 típuszámmal jelölt altípusnak a Magyar Népmesekatalógus legendamese katalógusa 8 változatát ismeri, köztük 7-es számmal Kovács Péter változatát is megemlíti. Figyelemreméltónak tartjuk, hogy egy faluban egymás mellett élnek, éltek egy és ugyanazon típusnak a különböző formái. A típusal kapcsolatban ld. még Palkó József idézett meséjének a jegyzeteit.

39. *A teknősbéka.* Eredetmonda jellegű legendamese. Honti H 751C, Berze Nagy BN 779 VIII*, a legendamese katalógus MNK 751₁ típuszámon tartja nyilván 5, 6, ill. 21 változattal. Ez utóbbiak között a 21-edik Kovács Péter meséje. A mese minden bizonnyal besorolásra kerül — részben további változatokkal — az eredetmonda katalógusba is. Látjuk tehát, hogy a „Krisztus a fősvény asszonyt teknősbékává változtatja” típus egyike a legnépszerűbb legendameséinknek. Benedek Elek is feldolgozta (MMMV I/2. 3—4. „Krisztus és a fősvény asszony”). Nyilván véletlen lehet, hogy a bukovinai székelyektől eddig nem jegyezték fel. A nemzetközi népmesekatalógusban a fősvény asszony meséje különböző büntetésekkel — így katalogizálja Honti és Berze Nagy is — AaTh 751 típuszámon szerepel. Adatai szerint a mese egész Európában ismert. Különösen Délkelet-Európában, a románoknál, szlovéneknél népszerű.

40. *Fenn a fán a föld alatt.* Találósmele, melyet a Magyar Népmesekatalógus a novellamesék között tart számon. Egész sor olyan találósmele ismerünk, melyek a néphit szerint arra szolgáltak, hogy a rabot megszabadítsák a börtönből. Ezeket az AaTh 927 típuszámmal, „Rabszabadító” típusnévvel jelöljük. Kovács Péter meséje a sorban az MNK 927e* típuszámot kapta. 7 változatát ismerjük. A nemzetközi katalógus tanúsága szerint a meseforma egész Európában, sőt még Amerikában is ismert.

41. *Az irigy szomszédasszon még a szegény asszon.* Tréfás legendamese. A Magyar Népmesekatalógus legendamese katalógusa MNK 750B III* típus-

számmal és „Krisztus megszorítja a szegény asszony vásznát” címmel tartja nyilván. Bernát László 8 változatát sorolja fel, ezek közül a 8. Kovács Péter jóízűen elmondott meséje. Kovács Péter a rövid tréfás meséket láthatólag jobban kedveli és jobban mondja el, mint a hosszú, bonyolult tündérmeséket. A mesetípus a bukovinai székelyek között népszerű lehetett, Gáspár S. Antal is elmondta egy változatát Bosnyák Sándornak (EA 13502. 75—76.39. „A szegény és a gazdag asszony jutalma”). A mese az egész magyar nyelvterületen ismert. A nemzetközi népmesekatalógus nyomán a nemzeti katalógusok is az AaTh 750 „A kívánságok” típushoz sorolják egyéb, a vendéglátó szegényt megjutalmazó és a barátságtalan gazdagot megbüntető legendamesék közé, ezért nem állapítható meg, hogy közvetlen változatait mely népeknél jegyezték még fel.

42. *Az ördög még a cigán.* Két ostoba-ördög-mese epizód egy mesévé összedolgozva azzal a különbséggel, hogy míg a magyar és a nemzetközi változatokban általában a szegény ember (a cigány) az ördögöt csapja be, Kovács Péter meséjében szövetkezik vele, s a gabonát a maguk rovására, a disznókat pedig a gazda kárára osztják el. A mese típusképlete: AaTh 1030 + AaTh 1036. Az első, az AaTh 1030 „Terméselosztás” epizódnak viszonylag kevés változatát ismerjük a magyar anyagban: Honti 1, a Magyar Népmesekatalógus 6 változatát tartja számon, ezek egy részében az epizód kapcsolódik az AaTh 1036 „A görbefarkú disznók” meséjéhez. Egy kalotaszegi változat felépítésében meg egyezik Kovács Péter meséjével (UMNGy VI. 39—41. 52. „Az ördög és a szegény ember”) a fent kiemelt különbséggel. „A görbefarkú disznók” mesetípus jóval gyakoribb a magyar anyagban. Előfordul önállóan, s különböző összetételekben is. Honti 2, Berze Nagy 3, a Magyar Népmesekatalógus 16 változatát ismeri. Mindkét mese széles körben elterjedt, de fordítva, mint a magyar anyagban: a „Terméselosztás” jóval ismertebb, mint „A görbefarkú disznók” meséje.

43. *A szegén embér még a medve.* Egyike legnépszerűbb állatmeséinknek, melyet a mesemondók rendszerint gyermekeknek szoktak elmondani. Típus-szám: AaTh 154, típuscíme: „A róka, a medve és a szegény ember.” Honti és Berze Nagy 2—2, a Magyar Népmesekatalógus 20 változatát tartja számon (A magyar állatmesék típusmutatója még csak 3 változatát ismerte). E 20 változat egyikét Fábíán Ágostonné kétszer is elmondta Sebestyén Ádámnak: egyszer odahaza felnőtt hallgatóság előtt, egyszer pedig az óvodában a gyermekek között (Bukovinai székely népmesék I. 199—201.59.; II. 220—221.162. „A szegény ember kilenc tyúkjá”). A mesét gyermekkorában még odahaza Andrásfalván édesapjától, Györfi Rudolftól hallotta. Egy másik változatot Gáspár S. Antal mondott el Bosnyák Sándornak (EA 13502. 14—16. 11. „Többet észvel, mind erővel”). Az a benyomásunk, hogy mind Kovács Péter, mind Györfi Rudolf, mind Gáspár S. Antal a mesét közvetlenül vagy közvetve Benedek Elektől tanulta (MMMV III/2. 18—21.5. „A szegény ember és a róka”). A kötetről tudjuk, hogy Bukovinában megvolt a Györfi család birtokában, s Gáspár S. Antal is elmesélte, hogy egy Benedek Elek kötet annak idején Isten-segítsen kölcsönzött volt az iskola könyvtárából. Jó példa ez arra, hogy hogyan terjed el egy jól sikerült mese az írásbeliségből a szóbeliségben, s hogyan változtatnak rajta a mesemondók, aszerint, ahogy ezt a hallgatóik megkívánják. A mese egész Európában, az európai gyarmatosítók jóvoltából Amerikában, sőt Afrikában is ismert.